

Identitet og selvforståelse i *Tante Ulrikkes vei*
En sosialpsykologisk analyse

Hanna Kristine Rødland David

Bacheloroppgave i Nordisk språk og litteratur

Institutt for språk og litteratur

NTNU

Våren 2019

Innledning

Debatten om arv versus miljø er noe som har vært fremtredende gjennom ulike deler av historien. Det er en debatt jeg ikke skal ta del i, men spørsmålet om hvor mye et individ formes av genetikk og hvor stor påvirkning miljøet har på et menneske, er interessant å se på. Ut fra et globalt perspektiv, er det også interessant å se på hvordan møter mellom mennesker med ulik kulturell bakgrunn, danner nye oppfatninger av forholdet mellom det globale og lokale, samfunn og individ. I teksten «Disjuncture and Difference in the Global Cultural Economy», utgitt i boken *Modernity at Large: Cultural Dimensions of Globalization* i 1996, ser sosialantropologen Arjun Appadurai nærmere på hvordan dagens globaliserte verden er involvert i samhandlinger av en ny dimensjon og intensitet. Han er opptatt av utvekslingen som forekommer mellom ulike kulturer som et resultat av globalisering og stiller seg spørsmålet om hvordan mennesker sine forestillinger produseres i en globalisert verden. Appadurai lager et antropologisk rammeverk for å studere fenomener som globale medier, migrasjon og forbruk.

Appadurai ser med andre ord på den globale prosessen ut fra en modell som dermed blir et makroperspektiv, innover til et mikroperspektiv og hvordan dette skaper subjektiviteter, det som utgjør en person sine tanker og egenskaper. Appadurai ser på sammenhengen mellom det lokale og globale, samfunn og individ, ut fra denne modellen. Jeg ønsker i denne oppgaven å se nærmere på individets opplevelse av å leve i et globalisert og flerkulturelt samfunn, da med utgangspunkt i karakterene i en roman med dagsaktuelle temaer som innvandring, oppvekst, klassereise og identitetsskaping.

Problemstillingen min er dermed: hvordan problematiseres utviklingen av karakterenes identitet og selvforståelse i *Tante Ulrikkes vei*? Jeg vil undersøke denne problemstillingen med utgangspunkt i George Herbert Meads sosialpsykologiske teori. Brytningspunktet mellom det lokale og globale kommer til uttrykk i hovedkarakterenes møte med andre, det vil si hovedpersonene som sosiale karakterer, og dette er grunnen til at jeg tar utgangspunkt i sosialpsykologen Mead sin teori. I denne oppgaven skal jeg analysere og vektlegge spesielt utviklingen av karakterene i romanen og hvordan denne utviklingen problematiseres ut fra gruppetilhørighet og miljøtilhørighet.

Individ og samfunn: Presentasjon av Mead som sosialpsykolog

George H. Mead var en amerikansk filosof, sosiolog og psykolog, født i 1863, død i 1931. Han regnes som en av de ledende grunnleggerne innenfor utviklingen av sosialpsykologi. Mead sin teori er publisert i samlingen av forelesningsnotater i *Mind, self and society*, min primærkilde, hvor han ut fra en behavioristisk posisjon presenterer sin identitetsteori. Han formulerer selv at han legger vekt på erfaring ut fra et samfunnsperspektiv "...the standpoint of society, at least from the standpoint of communication as essential to the social order" (Mead, 2015, s. 1). Videre spesifiserer han at sosialpsykologi er spesielt interessert i effekten den sosiale gruppen har i å påvirke opplevelsen og atferden til hvert individuelle medlem (Mead, 2015, s. 1).

Innenfor sosialpsykologien studerer man dermed oppførselen til individet innenfor selve sosialiseringsprosessen, og ifølge Mead kan man kun forstå atferden til individet ut fra atferden til hele den sosiale gruppa som han eller hun er en del av (Mead, 2015, s. 6). Grunnen til dette er ifølge han at individuelle handlinger er involvert i større sosiale handlinger som strekker seg utover individet og som påvirker de andre medlemmene av gruppa (Mead, 2015, s. 7). Dette er et balansert forhold, hvor individet tilpasser seg og påvirker gruppen, og gruppen påvirker individet.

Menneskesinnet og våre tanker er også et resultat ifølge han, av sosial stimuli. Grunnen til dette er at tanker utvikler seg ved at man inntar en rolle i møte med andre og kontrollerer sin atferd deretter. Det er kun i en sosial prosess at individet eller "selvet" kan bli bevisst seg selv.

Mead deler opp utviklingen av selvet i to stadier og begrepene han bruker er lek ("the play") og spill ("the game"). I leken inntar man en rolle gjennom møte med andre. De andre trenger ikke nødvendigvis å dele samme tanker og ideer, og leken er ikke en organisert aktivitet. I spillet derimot har man blitt en del av og involvert i den felles aktiviteten. I store norske leksikon står det skrevet at: "I motsetning til hva som er tilfellet med leken, er spillet en organisert aktivitet som krever at alle deltakerne deler de samme holdningene. Hver deltaker forventes å følge visse regler som definerer spillet" (Stølen, 2018).

Den generaliserte andre

Når individet da deltar i dette felles spillet, har individet generalisert holdningene omkring rolletaking og tilpasser seg dermed de andre. Individet har dermed tatt rollen eller

holdningene til seg fra "the generalized other" eller *den generaliserte andre* (Huebner og Joas i Mead, 2015, s. xxxii). Den generaliserte andre er det organiserte samfunnet eller den sosiale gruppen som gir individet sin egenhet eller enhet av selvet (Mead, 2015, s.154). Holdningene til den generaliserte andre slik han beskriver det, er holdningene til hele samfunnet. Jeg velger her å benytte meg av Store norske leksikon sin forklaring omkring dette begrepet. Med andre ord er den generaliserte andre:

(...) definert som samfunnets forventninger til selvet. Det er først når selvet ser seg selv fra den generaliserte andres perspektiv og tar inn i seg de forventningene samfunnet har til den enkelte og inntar sin rolle, at tenkning finner sted og individualitet oppstår. Med andre ord må subjektet se seg selv som objekt (Stølen, 2018).

Responser fra den generaliserte andre er dermed svært viktig for utviklingen av selvet ifølge Mead. Det er umulig ifølge han å utvikle et selv uten sosial erfaring. Videre spesifiserer han:

It is in the form of the generalized other that the social process influences the behavior of the individuals involved in it and carrying it on, i. e., that the community exercises control over the conduct of its individual members; for it is in this form that the social process or community enters as a determining factor into the individual's thinking. In abstract thought the individual takes the attitude of the generalized other toward himself (...) and in concrete thought he takes that attitude in so far as it is expressed in the attitudes toward his behavior of those other individuals with whom he is involved in the given social situation or act (Mead, 2015, s. 155-156).

Innenfor abstrakt tenkning danner individet seg dermed et bilde av seg selv gjennom holdningene fra den generaliserte andre. Sagt på en annen måte er det gjennom holdningene fra den generaliserte andre at han eller hun tilpasser seg den sosiale konteksten, og som et resultat av dette, klarer å se på seg selv som objekt.

Selvet

Mead har et dynamisk perspektiv på selvet. Ifølge han er det under stadig utvikling, det påvirkes og dannes i sosiale prosesser:

The self has a character which is different from that of the physiological organism proper. The self is something which has a development; it is not initially there, at birth, but arises in the process of social experience and activity, that is, develops in the given individual as a result of his relations to that process as a whole and to other individuals within that process (Mead, 2015, s. 135).

Mead går dermed bort ifra et biologisk syn på selvet som noe medfødt og uforanderlig. Utviklingen av selvet foregår i individet og er et resultat av relasjonene han eller hun har dannet seg i den sosiale prosessen. Møter med andre individer har en påvirkning på utviklingen av selvet. Mead legger spesielt vekt på karakteristikken ved selvet som et objekt for seg selv (Mead, 2015, s. 136). Ifølge han er selvet refleksivt og kan både være et subjekt og et objekt. Individet opplever seg selv kun indirekte fra ståstedene til andre individer som tilhører den samme sosiale gruppa. I likhet med at andre individer er objekter for han eller henne, blir et individ kun et objekt for seg selv når hen tar holdningene til andre individer til seg selv innenfor et sosialt miljø (Mead, 2015, s. 138).

Selvet hos Mead er oppdelt: "We divide ourselves up in all sorts of different selves with reference to our acquaintances. (...) There are all sorts of different selves answering to all sorts of different social reactions. It is in the social process itself that is responsible for the appearance of the self (...)" (Mead, 2015 s. 142). Hvilke deler av selvet som vi viser, er avhengig av og blir formet av den sosiale reaksjonen fra andre og er dermed situasjonsbetinget.

To separate selv: "jeg" og "meg"

Videre deler Mead selvet opp i et "jeg" ("I") og et "meg" ("me"). Denne distinksjonen er tydelig hos Mead. "Meg" er det sosiale selvet. Det utvikles gjennom interaksjoner med andre og kan ses på som et resultat av hvordan den generaliserte andre ser på oss. Mens "meg" er det sosiale selvet, er "jeg" en egen og individuell respons og opplevelse av det sosiale selvet. "Jeg" er individets respons på holdningene til samfunnet slik det fremstår for han eller hun. Selvet som helhet er sammensetningen av både "jeg" og "meg". Forholdet mellom "jeg" og "meg" er i et balansert forhold, det vil si at de er avhengig av hverandre. Mead påpeker at de begge er essensielle for utformingen av selvet. Det er også mulig at holdningene til "jeg" eller egoet, går over "meg", det sosiale selvet. "Meg" må tilpasse seg sosiale konvensjoner for å bli en del av samfunnet:

Both aspects of the "I" and "me" are essential to the self in its full expression. One must take the attitude of the others in a group in order to belong to a community; he has to employ that outer social world taken within himself in order to carry on thought. It is through his relationship to others in that community, because of the rational social processes that obtain in that community, that he has being as a citizen. On the other hand, the individual is constantly reacting to the social attitudes, and changing in this co-operative process the very community to which he belongs (Mead, 2015, s. 199).

Det er viktig å presisere at Mead også fokuserer på individet i den sosiale prosessen. Individet reagerer kontinuerlig tilbake på samfunnet, og hvert individuelle selv reflekterer unike og ulike aspekt på den helhetlige prosessen av organisert sosial atferd. Hver justering involverer en eller annen slags form for forandring innenfor samfunnet hvor individet justerer seg selv (Mead, 2015, s. 202). Denne forandringen kan være svært viktig ifølge Mead. Disse forandringene blir et direkte resultat av handlingen til individuelle sinn som ikke er "meg", det sosiale selvet, men "jeg", det individuelle selvet. Han påpeker at det vanligvis er en organisasjon av hele selvet med henvisning til samfunnet som vi tilhører og situasjonen hvor vi finner oss selv (Mead, 2015, s. 143). Innenfor det samfunnet som helhet som vi tilhører, er det normalt et enhetlig selv, men dette kan deles opp, slik som beskrevet tidligere.

Selvet og identitet

Det må være vanskelig dersom man som individ ikke opplever et enhetlig selv innenfor det samfunnet man ønsker å tilhøre. Dette kan ses i sammenheng og i lys av identitetsproblematikk. Selvet er i følge Mead under stadig utvikling, det oppstår gjennom prosessering av sosial erfaring og aktivitet. Dette er ikke ulikt beskrivelsen av identitet som sosialantropologen Marianne Gullestad skriver om i boken *Det norske sett med nye øyne* fra 2002. Både Mead og Gullestad vektlegger spesielt betydningen sosial interaksjon har på et individ, enten det er knyttet til utviklingen av et selv eller utvikling av identitet. Jeg vil argumentere for at Mead sin teori knyttet til oppdelingen og utviklingen av et selv henger tett sammen med identitetsutvikling. Ifølge snl.no er identitet betegnet som: "ens selvbilde eller

selvoppfatning” (*identitet*, 2018). Selvbevissthet er både sentralt innenfor Mead sin teori og innenfor begrepet identitet.¹

Jeg benytter meg av Gullestad sin forklaring omkring begrepene identitet og selvfølelse. Hun skriver i boken *Det norske sett med nye øyne* om identitetsproblematikk knyttet til det å være førstegenerasjonsinnvandrere, født og oppvokst i Norge med norsk statsborgerskap, men likevel ikke bli ”akseptert” i møte med andre. Gullestad sine tanker om identitet og tilhørighet er spesielt relevant for den problematikken hovedpersonene Mo og Jamal møter på i Zeshan Shakar sin roman *Tante Ulrikkes vei* og er også tett knyttet opp til Mead sin beskrivelse av selvet:

(...) identiteter og selvfølelse ikke er noe en ’har’ en gang for alle, men noe som presenteres, diskuteres, forhandles, bekreftes – og avvises- i samvær med andre (...) Det er de stadige små og tilsynelatende harmløse drypp i form av personlige erfaringer og uimotsagt usaklighet i mediene som til sammen ikke bare kan gjøre livet surt, men også gå utover den enkeltes selvbilde. Når budskapet leveres mange ganger med vekt på både følelser og moral, blir det sittende. Den akkumulerte virkningen av disse dryppene kan bidra til at unge mennesker utvikler alternative og for samfunnet mindre ønskelige identiteter (Gullestad, 2002, s. 64).

For å oppsummere kan en si at identitet er noe som skapes i møte med andre, og Gullestad ønsker å gå i dybden av hva som egentlig definerer ”det norske”. Perspektivet på identitet er også her dynamisk, det er foranderlig og i konstant utvikling. En parallell mellom både Mead og Gullestad sine teorier, er at møtet med storsamfunnet eller den generaliserte andre har en påvirkning på hvordan individet oppfatter seg selv.

Gullestad reflekterer rundt blant annet språkbruk og grunnleggende holdninger som eksisterer i Norge i dag, da spesielt med tanke på globalisering, immigrasjon og identitet. Hun påpeker

¹ Det er noe ulik forklaring på hva identitet betegnes som innenfor varierte samfunnsvitenskaper. Identitet brukes i psykologien om ”den del av personens selvoppfatning som oppleves som særlig sentral, ekte og typisk for vedkommende” (*identitet*, 2018). I sosialantropologien ”(...) har man en mer utvidet forståelse av begrepet identitet. Her utvides perspektivet til å se individets selvforståelse og posisjonering i relasjon til gruppefenomener som sosial, kulturell eller etnisk identitet ” (*identitet*, 2018).

og argumenterer for at ”hvis identiteten som norsk skal bli mer åpen, fordres det at den enkelte kan reflektere over og drøfte de grunnleggende begreper og tolkningsrammer som definerer `det norske`” (Gullestad, 2002, s. 65). Dette har vært preget av medias og storsamfunnets definisjoner, og hun legger spesielt vekt på hvor viktig det er å reflektere over hva begrepene som brukes i dagliglivet betyr, ikke bare på makronivå, men også på mikronivå. Videre skriver hun at holdninger og tenkemåter er kulturelle produkter og dermed relative.

Gullestad skriver også om hvordan individet skaper sitt ”(...) unike selvbylde ved å kombinere identiteter og symbolske former fra ulike sammenhenger” (Gullestad, 2002, s. 71). Mead sin oppdeling av selvet kan sammenlignes med de ulike identitetene man kombinerer som Gullestad er inne på. Identitetene hun nevner er kontekstavhengige, de forandres med tid og sted.

Kommunikasjon gjennom medielandskapet

Som nevnt i tidligere utdrag nevner Gullestad at uimotsagt usaklighet i mediene kan ha påvirkningskraft på et individ sitt selvbylde. Mead er også inne på viktigheten av kommunikasjon gjennom mediene. Han vektlegger spesielt journalister ettersom de rapporterer situasjoner hvor man kan innta holdninger og opplevelser til andre personer (Mead, 2015, s. 257). Appadurai nevner også betydningen media har på samfunnet som helhet og enkeltpersoner. I likhet med Gullestad og Mead, har han et kontekstbasert syn på hvordan holdninger og tenkemåter skapes i møte med storsamfunnet. Appadurai ser på hvordan blant annet migrasjon og medier er to sentrale drivkrefter som skaper ulike forestillingsverdener, eller som han kaller det: ”imaginaries”. Disse drivkreftene er også med på å skape subjektiviteter, det som utgjør en person sine egenskaper og tanker.

Appadurai skiller mellom det han kaller private fantasier og forestillingsverdener. Forestillingsverdener er et felles og kollektivt grunnlag for handling. De er ikke private fantasier, men det er gjennom disse forestillingsverdenene at ideer om moral og naboskap dannes. Appadurai skriver om at vår felles forestillingsverden blir en plass hvor vi blir formet eller former oss selv som subjekter og individer. Han forsøker i kapittelet å lage en modell for å vise hvordan vi kan se for oss at kulturelle forestillingsverdener blir produsert i dagens samfunn. Han deler det globale samfunnet opp i fem ”landskap” for å vise prosessene som

henger sammen: etnolandskap, teknolandskap, finanslandskap, medielandskap og idélandskap.

Disse landskapene henger tett sammen. Det er nærliggende å se på medielandskapet som Appadurai presenterer. De globale, kulturelle strømningene han skriver om, produseres og oppleves av mennesker. Hans perspektiv ser både på enkeltindividet og videre utover til store, transnasjonale menneskegrupper. Medielandskapet går ut på stordistribusjon av medier og i dette inngår spredning og produksjon av informasjon. Aviser, tv-stasjoner og magasiner inngår i medielandskapet. Medielandskapet påvirker og former hvordan vi forestiller oss egne og andres liv, og det er her det politiske kommer til syne. Hvordan språket blir brukt og hvordan språket omtaler medmennesker i samfunnet har betydning for synet på oss selv og andre.

Både Mead, Gullestad og Appadurai ser på individets plass i samfunnet, ut fra makro og mikroperspektiv. Identitet og selvutvikling er i konstant forandring. Et individ tilpasser seg samfunnet rundt, samtidig som det er en del av en større sosial prosess. Med utgangspunkt i Mead sin teori om selvet, i lys av Gullestad sitt perspektiv på identitet og Appadurai sin inndeling av dimensjoner av globale, kulturelle strømninger, vil jeg undersøke hvordan utviklingen av karakterenes identitet og selvforståelse i *Tante Ulrikkes vei* problematiseres.

Presentasjon av romanen

Zeshan Shakar debuterte med *Tante Ulrikkes vei* i 2017. Den handler om Mo og Jamal, to unge menn som bor i Tante Ulrikkes vei på Stovner, altså på Oslos østkant. Det at boken har to hovedpersoner med ulik sosial bakgrunn, gir to ulike perspektiver på hvordan de opplever hverdagen. Romanen kan betegnes som en moderne brevroman. Begge hovedpersonene Mo og Jamal, kommuniserer til en seniorforsker som skal kartlegge hverdagen til unge i Groruddalen. De bor i samme blokk og vet om hverandre, uten å være gode venner. Handlingen foregår over fem år, fra 2001 frem til 2007. Mo er flink på skolen, kommer fra et delvis ressurssterkt hjem og liker å skrive. Jamal dropper ut av videregående, han kommuniserer muntlig og bruker multietnolekt. Han mistrives hjemme og sliter med utdanning og jobb.

Selv om de to har ulik sosial bakgrunn, er stedet de kommer fra, et viktig grunnlag for hvordan de opplever å bli mottatt av storsamfunnet. Dette kommer blant annet til uttrykk i

medias vinkling av Stovner og møte med andre som danner sine perspektiver basert på det de leser og ser på nyhetene.

Selvet i møte med samfunnet i romanen

Som nevnt tidligere deler Mead selvet opp i et ”jeg” og ”meg”. Slik de fremstår og vises i vår erfaring, konstituerer personligheten. Han spesifiserer at vi er individer som er født inn i en nasjonalitet, har ulike familierelasjoner og forskjellige politiske standpunkt. Alle disse representerer bestemte situasjoner som konstituerer ”meg”, det sosiale selvet. Han argumenterer for at individer identifiserer seg med sosiale situasjoner. Han eller hun responderer på sosiale situasjoner. Responsene kan være både kritikk og støtte, men begge legger grunnlag for en aksept i ansvaret som blir presentert i situasjonen (Mead, 2015, s. 183).

Ifølge Mead sin teori om utviklingen av selvet som noe i kontinuerlig forandring, hevder han at for individet handler det om å ta holdningene til andre og modifisere seg selv eller bekjempe dette ved å gå imot disse holdningene. Det er gjennom denne erkjennelsen at individet som et selv i prosessen om å bruke sin selvbevissthet, gir han eller henne selvtillit eller hengivenhet til samfunnet (Mead, 2015, s. 193).

Et eksempel på dette vises spesielt i reaksjonene til Mo og Jamal på terrorangrepene 11. september 2001 i *Tante Ulrikkes vei*. Det skjer tidlig i romanen og jeg vil argumentere for at denne hendelsen legger grunnlaget for å forstå Mo og Jamal. De beskriver først og fremst hendelsen veldig ulikt. Jamal ser klippene på tv-en og ser nærmest på det som underholdning: ”Det var så heftig ass. Liksom, når dem flya bare flydde inn på dem svære blokkene og liksom, bøm, eksplosjon, og alt bare blæsta, det var som fuckings knulling, mann. Vi var helt gira liksom” (Shakar, 2017, s.60). Mo derimot beskriver hendelsen mer detaljert og både han og familien reagerer med tristhet: ”Bare tv-en snakka i stua. Noen ganger på norsk, noen ganger på engelsk, og jeg visste det allerede da jeg satt der i går, at det her var større enn noe annet” (Shakar, 2017, s. 63). Videre beskriver han talen til president Bush og følelsen han sitter igjen med: ”Jeg klarer det ikke. Jeg skjønnte det i stad. Det her går ikke lenger. Jeg har bestemt meg for at det er nok nå. Jeg kan ikke ha mer av sånt. Jeg kan ikke ha noen ting” (Shakar, 2017, s. 64). Selv om Mo ikke sier direkte hva han ikke kan ha mer av, er det nærliggende å tenke seg at det er mediedekningen av slike hendelser. Mo er følsom og hendelsen går dypt inn på ham.

Det er interessant å se hvordan begge hovedpersonene reagerer på terrorangrepet 11. september. Når Jamal kommer på skolen dagen etter, og læreren vil hedre ofrene etter angrepet med tre minutters stillhet, blir han frustrert: ”Liksom, dem griner så heftig for dem, men ikke for andre, aldri for andre ass, og det får meg til å tenke enda mer sånn, liksom dem der og meg, nei ass, vi er ikke det samme, skjønner du hva jeg mener? For da dem hadde grini litt for andre også” (Shakar, 2017, s. 66). Her ser man spesielt hvem han identifiserer seg med. Han sier eksplisitt at han ikke er en del av ”dem”, majoriteten. Videre sier han: ”Hør a, seriøst, noen uskyldige folk daua der, men liksom, uskyldige folk dauer mer på svartinger sine land på grunn av USA, ikke sant? Så hvordan er dem på USA helt uskyldige da? Er ikke vi mer uskyldige enn dem?” (Shakar, 2017, s. 67). Her bruker han spesifikt ordet ”vi” og legitimerer at han selv er et offer. Jamal modifierer ikke seg selv og sine meninger, men bekjemper det læreren presenterer, selv om dette vekker sterke reaksjoner fra de andre i klassen. Ved å respondere på denne sosiale situasjonen legitimerer han sitt individuelle ”jeg” istedenfor å tilpasse sitt sosiale ”meg”. Reaksjonen til Jamal viser hvordan han ikke følger de sosiale konvensjonene i gruppa, og som et resultat av dette dytter seg selv lenger vekk fra muligheten om å bli en del av denne. Sinnet hans er dermed et resultat av den sosiale stimulien, noe som Mead påpeker i sin sosialpsykologiske teori.

Mo gir et annet perspektiv på hendelsen som skjedde i klasserommet:

Det var nesten ingen ute i gangene da jeg kom, men da jeg gikk den korte trappa opp til annen etasje, sto Jamal borte ved brusautomaten med to andre. «Olø ass!» De ropte og lo og ga hverandre high fives som smalt mellom veggene i den trange passasjen. «Så sinnsykt da!» Idioter, tenkte jeg. Jeg forstår ikke hvordan noen kan smile 12. september, enda mindre le. Men jeg turte ikke si noe til dem, og da jeg kom inn i klasserommet, sto Trude der like alvorlig som meg (Shakar, 2017, s. 63).

En kan stille seg spørsmålet om hvorfor ikke Mo tør å si ifra til guttene. Hans individuelle selv ”jeg”, er sterkt uenig med guttenes reaksjoner. Mead presenterer at selvet er situasjonsbetenget og at i ulike situasjoner kan det også være forskjellige sider ved selvet som kommer til syne. Dette er avhengig av settet av de sosiale reaksjonene som er involvert i hvilket selv vi skal være (Mead, 2015, s. 143). Situasjonen Mo beskriver, tyder på at han tilpasser hvilket selv han skal være, og i dette tilfellet velger han dermed å tilpasse sitt selv ut

fra ”meg”, det sosiale selvet. Man kan tolke det i den retning at guttene som gruppe påvirker Mo sin reaksjon og handling, noe som gjør at han ikke tør å si ifra.

Utviklingen og problematiseringen av selvforståelse

Ut fra disse eksemplene kan man se hvordan Jamal er mer styrt av impuls og mindre av de sosiale konvensjonene som forventes i klasserommet, mens Mo virker mer bevisst de sosiale reaksjonene, noe som gjør at selvet som konstitueres er ”meg”. Etter hvert som de begge blir eldre i romanen, forandres dette og begge hovedkarakterenes selvforståelse utvikles.

Et eksempel på dette er når Jamal skal ut på byen med vennene sine. Han opplever å ikke bli sluppet inn flere steder. Han og vennene er bevisste på avvisningen og gjør en innsats for å passe inn ved å ta på fine klær og fikse håret:

(...) vi går en sted og vi roller inn på køen liksom alle svartinga, og vi står der og hører musikken og ser folka foran oss går inn, og vi er så heftig klar, liksom, nesten vi danser på køen, skjønner du, og vi venter dødslenge der, og til slutt vi kommer til vakta, og han bare: «Har dere medlemskort?» Eller: «Det er fullt.» Eller: «Nei, her er det 21- årsgrense.» Så mange ganger ass. Så vi tenkte sånn, ok, så om du er én svarting med én norsk kar, kanskje da du kommer inn en sted. Liksom, jeg prøvde å gå med bare André på Snorre på en torsdag. Dem slepte inn han, og dem sier til meg: «Sorry, er fullt nå.» Kødde ikke. Jeg lagde kaos. Ja ass. Bare ropte på gata sånn: «Rasiststed, den her er rasiststed!» Ingen brydde seg liksom (Shakar, 2017, s. 184).

I dette avsnittet ser man tydelig hvordan Jamal sin selvforståelse problematiseres. Når Jamal og vennene hans prøver å passe inn ved å ta på seg fine klær, kan dette manifestere at de forsøker å bli en del av samfunnet, som i eksempelet over er utestedene. Her vil jeg argumentere for at selvet Jamal viser er ”meg”, hans bevisste refleksjon over samfunnets forventinger. Ved å innrette seg etter utestedets forventninger og konvensjoner, kan Jamal ved mulighet bli en del av samfunnet han ønsker å være en del av. Jamal opplever likevel å bli avvist, noe som resulterer i en sterk følelsmessig respons. Den personlige responsen blir et resultat av hans individuelle selv, ”jeg”. Dette styrker Mead sin teori om at begge aspektene ved ”jeg” og ”meg” er vesentlige for selvets utforming.

Mo sin selvforståelse utvikles også gjennom romanen. Han opplever også å bli avvist av samfunnet rundt i likhet med Jamal, men på andre måter som jeg vil påstå ikke nødvendigvis

er like direkte, men som fortsatt er skadelige for Mo sitt selvbilde og sin selvforståelse. Mo er på flere måter enn Jamal, en del av storsamfunnet i starten av romanen. Han gjør det bra på skolen, får utdanningsstipend, tar høyere utdanning og oppfører seg slik det er forventet innenfor de sosiale normene som gjelder innenfor samfunnet. Dette kan vise at Mo sitt selv i hovedsak konstitueres av ”meg”, det sosiale selvet i disse situasjonene, selv om ”jeget” også kommer til syne, spesielt i hans reaksjon på 11. september. Etter hvert møter han på avvisning fra samfunnet han anser seg selv som en del av. Avvisningene kommer til uttrykk i form av fordommer fra andre og medias dekning av hendelser.

Dette kommer spesielt til syne når en jente blir skutt i nabolaget. Mediedekningen er stor og den vekker mange reaksjoner. Mo opplever flere bekymringer knyttet til hendelsen. Han uttrykker stress og bekymring knyttet til andres oppfatninger av han som et resultat av den omfattende mediedekningen. Hans tanker kommer tydelig fram når det gjelder forholdet til kjæresten: ”Jeg håper ikke Maria går rundt og tenker like mye på Farah som jeg gjør. Kanskje hun tror at familien min en dag skal skyte ned henne eller noe. Eller at jeg skal gjøre det. At jeg er en annen, en som bare later som” (Shakar, 2017, s. 267).

Medias påvirkning

Andres oppfatning og persepsjon av minoritetsmiljøer blir påvirket av hva media skriver om Stovner og minoritetsmiljøer generelt. Dette har også noe å si for identitetsutformingen til Mo. En stor del av hans identitet og selvfølelse er knyttet til Stovner. Når da Stovner blir portrettert i media som et sted hvor æresdrap skjer, endres andre sin oppfatning av stedet, og dermed oppfatningen av hans identitet og tilhørighet. I utdraget kan man se hvordan hans selvforståelse blir påvirket av andres holdninger. Han tar andres holdninger til seg og dette har direkte påvirkning på hvordan han ser på seg selv, noe Mead påpeker individet gjør i sin teori.

Media sin dekning av saken vekker etter hvert mye frustrasjon og sinne hos Mo. Uansett hvor mye han forsøker å unngå den, er den overalt:

Jeg har dytta henne vekk, men neste morgen har hun vært tilbake igjen, og jeg har ikke bare blitt sint på familien hennes, jeg har blitt sint på alle, VG, Dagbladet, de politiske partiene, og til slutt henne også, for at hun valgte den idiotiske kjæresten og ble skutt i min bydel (Shakar, 2017, s. 278).

Han opplever nærmest å bli talsperson på vegne av Stovner som helhet. Når han møter vennene til kjæresten Maria, blir han møtt med oppfatninger av de, som media har skapt og skrevet om. Det kan virke som om alt Mo ønsker, er å passe inn i gruppa, men dette blir avvist som et resultat av hans bakgrunn:

Tina lurte på om jeg kjente Farah. Jeg gjorde ikke det. Hun syntes det var grotesk, det som skjedde med henne. Var jeg ikke enig? Jeg var det. Ada lurte på om jeg var muslim, jeg virka ikke helt som det. Ikke noe stygt ment, hun hadde ikke noe imot muslimer, men hun syntes hijaber og burkaer var veldig kvinneundertrykkende (Shakar, 2017, s. 288).

Medielandskapet sin framstilling av Stovner gjør at Mo ufrivillig blir talsperson for disse framstillingene. Han forsøker å unngå mediens omtale, men det forfølger han gjennom andre. Bildet vennene til Maria har av Stovner og muslimer er ikke til å unngå, og identiteten hans som en del av majoriteten, blir avvist implisitt med alle spørsmålene om bildene folk ser i media og som han kanskje føler seg tvunget til å svare på. Som Appadurai presenterer i sin teori, påvirker medielandskapet og former hvordan vi som mennesker i et samfunn forestiller oss egne og andres liv. Utdraget belyser også Gullestad sin argumentasjon om at "Det er de stadige små og tilsynelatende harmløse drypp i form av personlige erfaringer og uimotsagt usaklighet i mediene som til sammen ikke bare kan gjøre livet surt, men også gå utover den enkeltes selvbilde" (Gullestad, 2002, s. 64).

Jamal har et helt annet synspunkt på hendelsen med Farah. Han snakker ikke om henne positivt slik som Mo gjør. Han sier selv at kompisen forstår hvorfor Farah ble drept, men at han svarte: "«Blæste kæba er for brutalt ass, mann, men liksom, ok, dem kan sløppe hun.» Det hadde vært greit da, ikke sant?" (Shakar, 2017, s. 272). Dagen etter at Jamal har sagt dette, føler han at han må forklare seg nærmere. Han ønsker ikke at det han sier skal bli tatt ut av kontekst:

Liksom, jeg veit jeg sa sånn, ja, dem kan sløppe hun litt, det går bra, men hør a, du trenger ikke bli helt sånn som folka på tv-en nå: «Åhh... Disse innvandrerne. De forstår ingenting. De synes det er helt greit med vold mot kvinner. » Nei ass, mann.

Det er ikke sånn ass. Jeg sa dem tinga fordi jeg veit ting. Liksom, jeg veit ting om menn som kæzer damer (Shakar, 2017, s. 273).

Jamal fortsetter å fortelle om faren sin, som han ikke har noe godt forhold til og som slo moren mye:

Jeg veit Farah fortjente å få litt kæz. Og jeg veit moren min ikke var kæbe som Farah, hun var bare bra person hele tida, og gjorde ingen av dem gærne tinga. Hun fortjente ikke kæz, likevel hun får så mye kæz. Og nå alle folka digger Farah. Aldri noen av folka digger moren min (Shakar, 2017, s. 274).

Den misnøyen Jamal uttrykker her, vil jeg si ligner mye på den samme misnøyen han uttrykte etter 11. september 2001. Det virker som han ikke føler seg sett av samfunnet rundt, og kanskje også sviktet. Han stiller spørsmålsteget ved hvorfor ikke storsamfunnet viser solidaritet med moren hans, når de gjør det med Farah. Mediedekningen påvirker dermed også Jamal, men han reagerer annerledes enn Mo. Jamal er på mange måter utenfor storsamfunnet i romanen, han har et vanskelig familieliv, dropper ut av skolen og sliter med å tjene nok penger til seg selv, moren og broren. Han uttrykker tydelig at han ikke ser på seg selv som en del av majoriteten, og sinnet hans er gjennomgående gjennom hele romanen. Et eksempel på dette ser man også når han forteller om et oppgjør i Paris:

En kar der på hooden på Paris, han var på tv, liksom: «Vi har ikke en dritt her. Frankrike pisser på oss.» Når jeg så det, jeg var sånn, jeg føler dere ass, gutta, dere veit ting. (...) Dem bare representerer for seg og hooden sin, skjønner du? Liksom, du også Nova- mann, hadde det vært sånn brutalt der du bor, kanskje du også hadde brent bil (Shakar, 2017, s. 357).

Sinnet til Jamal kan forklares ut fra familiebakgrunnen hans. Ettersom han uttrykker at han føler seg sviktet og glemt av samfunnet rundt, kan man forstå hvorfor han søker tilhørighet andre steder enn for eksempel på skolen. Ettersom Jamal sin identitet har blitt avvist av samfunnet rundt, kan det være nærliggende å tenke at det er lettere for han å identifisere seg med de som gjør oppgjør eller som også er utenfor storsamfunnet på en eller annen måte. Han uttrykker et ønske om å bli sett og hørt gjennom frustrasjon.

Frustrasjon er noe Mo også uttrykker og dette blir etter hvert mer fremtredende i romanen. Ut fra Mead sin teori om selvet, kan det virke som at det er en stadig kamp for Mo hvilket selv som skal komme til uttrykk i ulike miljøer. Når han og kjæresten Maria kommer hjem fra en ferietur i Spania blir han stoppet av politiet i tollen. Politiet mistenker at Mo kan være en ulovlig innvandrer og blir nærmest avhørt:

«Hvor har du lært språket så godt?» «Ehh... Her.» Jeg smilte igjen, alt jeg klarte nå, men spørsmålene fortsatte. (...) Hvilken skole gikk jeg på som barn? Hva het statsministeren? Når ble Norge uavhengig fra Danmark? Jeg klarte ikke å smile mer. Ryggen fortsatte å verke. Hodet også. Jeg hadde vært våken i nesten et døgn. Da han ba meg gjengi andre linje i «Ja, vi elsker», bikka det helt over. Jeg slo ut med armene og ropte til han: «Hvem faen tror dere egentlig at jeg er a?!» (Shakar, 2017, s. 319).

Samfunnet Mo egentlig ser seg selv som en del av, avviser ham. Ved å smile og være rolig vil jeg argumentere for at Mo prøver å tilpasse sitt sosiale ”meg”. Etter hvert som dette ikke fungerer og han igjen opplever avvisning, kommer hans individuelle ”jeg” til syne og han responderer på holdningene til vakten, som kan representere samfunnet. Mead påpeker dette om ”jeget”: ”The ”I” is the response of the individual to the attitude of the community as this appears in his own experience” (Mead, 2015, s. 196).

Ut fra disse eksemplene kan man se hvordan både Jamal og Mo opplever å bli avvist, og at dette enten direkte eller indirekte har konsekvenser for deres identitet og selvforståelse. Jeg har lagt vekt på hvordan det oppdelte selvet vises i *Tante Ulrikkes vei*, ut fra Mead sin teori. En kan spørre seg om Mo og Jamal opplever å være en del av en gruppe eller et samfunn hvor en enhet av selvet vises. Som nevnt tidligere, påpeker Mead at innenfor det samfunnet som helhet som vi tilhører, er det normalt et enhetlig selv, men at dette kan deles opp (Mead, 2015, s. 143).

Jamal opplever konstant avvisning fra storsamfunnet og søker dermed tilhørighet i andre miljøer, noe som kan tyde på hans ønske for å få bekreftelse på sin identitet og selvfølelse. Jamal har mange venner, i motsetning til Mo. Han blir etter hvert også aktiv i moskeen og hjelper til der. Jamal er stolt av bakgrunnen sin og av å ”representere” Stovner. Selv om han på flere måter blir avvist av storsamfunnet og reagerer med sinne, vil jeg påstå at Jamal ikke tar holdningene fra ”den generaliserte andre” like personlig som Mo. Mo klarer til slutt ikke å

fullføre bachelorgraden sin, han mangler motivasjon og konsentrasjon. Mye kan tyde på at han opplever en skam knyttet til det å være fra Stovner og tar til seg holdningene fra ”den generaliserte andre” i stor grad. I dette utdraget er ”den generaliserte andre”, media:

Jeg ser fortsatt mye på tv. Det er alt jeg gjør, egentlig. Aldri på nyheter. Hva skal jeg gjøre? Jeg orker ikke løpe, og jeg er for pinglete til å slåss. Noen ganger friker jeg litt ut. Jeg vet at det er der. I timen fra 18.30 til 19.30 på NRK og TV2 er Dagsrevyen, TV2- nyhetene og Tabloid. (...) Men noen ganger klarer jeg ikke roe meg likevel, for jeg vet at det alltid er der i bakgrunnen, selv om jeg har på en annen kanal, og at det alltid kommer til å være der, for det har alltid vært det, og det blir aldri nok, og om det blir det, hva ender det med da? Jeg blir urolig da, og jeg får vondt i magen og klarer ikke engang konsentrere meg om den hjernedøde underholdningen jeg ser inne på rommet. Men jeg vil ikke ut heller. Ikke i Tante Ulrikkes vei, og i alle fall ikke lenger (...) (Shakar, 2017, s. 429).

Konklusjon

For å konkludere kan en se at Mo og Jamal sin selvforståelse og identitet problematiseres og utvikles som et resultat av sosial aktivitet og stimuli. Hovedpersonene opplever en ambivalens knyttet til sin selvforståelse og samfunnets forståelse av dem. Dette skaper en tydelig identitetsproblematikk hos begge karakterene, men de reagerer forskjellig. Jamal reagerer mye med sinne, og mye ut fra sitt individuelle selv, ”jeg”. Han fremstår som trygg på seg selv og er stolt av å være fra Stovner og Tante Ulrikkes vei. Han opplever avvisning fra samfunnet, men jeg vil argumentere for at Jamal konstituerer sitt individuelle selv i større grad enn Mo. Han har flere venner, han søker tilhørighet i ulike miljøer for å gjøre det bedre på skolen. Gjennom romanen vises også det sosiale selvet ”meg” hos Jamal, han forsøker til en viss grad å tilpasse seg ulike sosiale grupper for å passe inn, deriblant i moskeen. Han virker tryggere på sin selvforståelse og identitet, og kjemper heller imot holdningene til ”den generaliserte andre” ut fra sitt individuelle ”jeg”.

Mo sin selvforståelse og identitet problematiseres og utvikles gjennom hele romanen. Hans sosiale selv ”meg” kommer til syne, spesielt i starten av romanen. Etter hvert som han blir eldre, vises hans individuelle ”jeg” tydeligere, han bygger opp en frustrasjon mot media, men også mot andre han møter som avviser hans identitet som en del av majoriteten. Han isolerer seg selv og det blir tydeligere at han ser seg selv fra ”den generaliserte andre” sitt perspektiv.

Dette påvirker selvforståelsen hans, noe om resulterer i sinne, frustrasjon og en mangel på et enhetlig selv. Han forsøker å bygge opp sitt personlige selvilde, men identiteten hans knyttet til Stovner er sentral, og dette er noe som følger han gjennom hele romanen, uansett hvor mye han forsøker å konstituere sitt sosiale ”meg”. Holdningene til ”den generaliserte andre” påvirker hans selvforståelse og identitet.

Man kan også se hvordan medielandskapet, slik Appadurai presenterer det, påvirker Mo sitt selvilde, ikke bare direkte, men også gjennom andre individer sine oppfatninger som er basert på medielandskapet. Begge hovedkarakterene kombinerer identiteter i ulike kontekster, noe Gullestad påpeker. Utviklingen av Mo og Jamal sin selvforståelse og identitet blir problematisk i relasjon og møte med andre individer i ulike miljøer. De blir bevisste holdningene til ”den generaliserte andre”, noe som påvirker deres egen selvforståelse.

Selv om romanen er skjønnlitteratur, presenterer den aktuelle og relevante perspektiver knyttet til identitetsproblematikk i en globalisert verden med ulike kulturmøter. Den kan belyse et individ sin opplevelse av å ikke føle på tilhørighet, og hvordan media og språkbruk kan påvirke både individets selvforståelse og samfunnet som helhet. Sosiale prosesser spiller en essensiell rolle i skapelsen av et menneske sin selvutvikling, selvforståelse og identitet, noe Shakar har problematisert i *Tante Ulrikkes vei* gjennom Mo og Jamal.

Referanseliste:

Appadurai, A. (1996): «Disjuncture and Difference in the Global Cultural Economy» fra *Modernity at Large: Cultural Dimensions of Globalization*. Minneapolis: University of Minnesota Press, s. 23-46.

Gullestad, M. (2002). : Kap. 2 «Om å være 'trygg på sitt eget'» fra *Det norske sett med nye øyne. Kritisk analyse av norsk innvandringsdebatt*. Oslo: Universitetsforlaget, s. 61-78.

identitet. (2018, 20. februar). Tilgjengelig fra: <https://snl.no/identitet> (Hentet: 1. mai 2019)

Mead, G. H. (2015) *Mind, self, and society : from the standpoint of a social behaviorist*. 2. utgave. Første gang utgitt i 1934. Chicago: University of Chicago Press

Shakar, Z. (2017) *Tante Ulrikkes vei*. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag AS.

Stølen, T. (2018, 15. juni). *George Herbert Mead*. Tilgjengelig fra: https://snl.no/George_Herbert_Mead (Hentet: 1. mai 2019).